

ROSYJSKA ANEKSJA UKRAIŃSKICH TERYTORIÓW OKUPOWANYCH W ŚWIETLE PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

RUSSIAN ANNEXATION OF UKRAINIAN OCCUPIED TERRITORIES IN THE EYES OF THE INTERNATIONAL LAW

Mgr Marek Podraza

Uniwersytet Rzeszowski, Polska

e-mail: mpodraza@ur.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-2889-1277>

Abstrakt

Federacja Rosyjska, poczynawszy od 2014 r., trwale narusza integralność terytorialną Ukrainy, łamiąc jednocześnie podstawowe zasady prawa międzynarodowego i normy *ius cogens* takie jak: zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne innego państwa czy zakaz groźby i użycia siły zbrojnej. Jak pokazały ostatnie lata, aneksja Krymu w 2014 r. była tylko wstępem do realizacji planu pełnego podporządkowania Ukrainy. Od 24 lutego 2022 r. społeczność międzynarodowa jest świadkiem pełnoskalowej agresji Federacji Rosyjskiej, która pomimo jej rozmiarów i zaangażowania ogromnej ilości wojska nie przynosi pożądanych efektów. Z racji tego Kreml, również na potrzeby własne, stara się udowodnić, że interwencja zbrojna przebiega pomyślnie. Jednym z przykładów tego działania było referendum przeprowadzone w dniach 23-27 września 2022 r. w Donieckiej Republice Ludowej (DRL), Ługańskiej Republice Ludowej (ŁRL) oraz obwodach chersońskim i zaporońskim, stanowiących łącznie blisko 1/5 powierzchni Ukrainy, które zakończyło się ich aneksją do Federacji Rosyjskiej. Zostało ono przeprowadzone z naruszeniem podstawowych zasad prawa międzynarodowego, a efektem tego było jego potępienie przez większość społeczności międzynarodowej.

Słowa kluczowe: Rosja, Ukraina, aneksja, agresja, referendum

Abstract

Since 2014, the Russian Federation has permanently violated the territorial integrity of Ukraine, while violating the basic principles of international law

and *ius cogens* norms, such as the prohibition of interference in the internal affairs of another state, or the prohibition of threats and the use of armed force. As recent years have shown, the annexation of Crimea in 2014 was only a prelude to the implementation of the plan for the full subordination of Ukraine. Since February 24, 2022, the international community has witnessed a full-scale aggression by the Russian Federation, which, despite its size and the involvement of a huge number of troops, does not bring the desired results. For this reason, the Kremlin, also for its own needs, is trying to prove that the military intervention is proceeding successfully. One of the examples of this activity was the referendum held on 23-27 September 2022 in the Donetsk People's Republic (DRL), Lugansk People's Republic (LPR) and the Kherson and Zaporizhia oblasts, which together accounted for almost 1/5 of Ukraine's area, which ended with their annexation to the Russian Federation. It was conducted in violation of the fundamental principles of international law, and resulted in its condemnation by most of the international community.

Keywords: Russia, Ukraine, annexation, aggression, referendum

Wstęp

Jedynym z podstawowych i obligatoryjnych elementów państwa, bez którego nie mogłoby ono istnieć, jest z pewnością terytorium, będące jego swoistym symbolem, a zarazem trzonem. Państwo sprawuje nad nim wyłączną władzę najwyższą – zarówno w aspekcie wykonawczym, ustawodawczym, jak i sędowniczym. Z drugiej strony zakazana jest jakakolwiek działalność o takim charakterze na terytorium państwa obcego, co stało się już przyjętą regułą światowego porządku. Prawo międzynarodowe wyraźnie zastrzega, że każde państwo ma prawo decydować o losie swojego terytorium [Menon 1994, 125]. W tym tonie prezentowały się również postanowienia regionalnej *Konwencji o Prawach i Obowiązках Państw*¹, którą przyjęto w Montevideo – stolicy Urugwaju. Zgodnie z jej regulacjami państwo – w kontekście podmiotu prawa międzynarodowego – powinno łącznie posiadać cztery elementy: stałą ludność, jasno wydzielone terytorium, władzę, a także zdolność do nawiązywania stosunków z innymi państwami, przejawiającą się np. możliwością podpisywania umów międzynarodowych

¹ *Konwencja o Prawach i Obowiązках Państw* z dnia 26 grudnia 1933 r., w: *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów*, t. II, red. L. Gelberg, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958, s. 356-59.

[Totleben 2017, 61]. Kontekst terytorialny od początku przewijał się w konflikcie ukraińsko-rosyjskim, który swoimi początkami sięga 2014 r., a od 2022 r. traktowany jest jako pełnowymiarowa interwencja militarna, przybierająca postać regularnej wojny – pomimo używanego przez stronę rosyjską określenia „wojskowej operacji specjalnej”, będącego jedynie efektem potrzeb propagandowych. Po aneksji Krymu, będącej naruszeniem prawa międzynarodowego, we wrześniu 2022 r. władze Federacji Rosyjskiej zdecydowały o anektowaniu czterech kolejnych ukraińskich obwodów: ługańskiego (będącego tzw. Ługańską Republiką Ludową), donieckiego (będącego tzw. Doniecką Republiką Ludową), a także zaporoskiego i chersońskiego. O ile pierwsze dwa obwody znajdowały się w strefie wpływów Kremla już od 2014 r., to obwody zaporoski i chersoński zostały podporządkowane dopiero po rosyjskiej inwazji, rozpoczętej 24 lutego 2022 r.

Tezą niniejszego artykułu jest przedstawienie rysu historycznego i analiza legalności aneksji ukraińskich terytoriów okupowanych przez Federację Rosyjską w świetle prawa międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem okresu po 24 lutego 2022 r., kiedy to Rosja dokonała pełnowymiarowego ataku na Ukrainę. Ukazuje on przyczyny, przebieg i skutki rosyjsko-ukraińskiego konfliktu, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu terytorialnego. Tezę pomocniczą stanowią następujące pytania: Jak na rosyjską aneksję zareagowała społeczność międzynarodowa i organizacje międzynarodowe? Jakie mogą być konsekwencje rosyjskiej aneksji i jaką rolę pełnią w kontekście dalszego rozwoju konfliktu? Czym w aspekcie prawa międzynarodowego różni się aneksja Krymu dokonana w 2014 r. od aneksji z 2022 r.? W pracy zastosowano metodę analizy porównawczej. Dodatkowo celem jest przedstawienie wpływu działań Federacji Rosyjskiej na integralność terytorialną Ukrainy.

1. Rys historyczny

Kryzys rosyjsko-ukraiński zaczął narastać na początku 2014 r., kiedy to w wyniku coraz silniejszych protestów ówczesny prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz został zmuszony do wyjazdu z kraju do Federacji Rosyjskiej. Zapoczątkowało to okres wewnętrznej destabilizacji politycznej, społecznej, a także ekonomicznej [Chojnacki 2016, 63]. Dnia 23 lutego 2014 r. na Półwyspie Krymskim, będącym terytorialnie częścią Ukrainy, zaczęły

pojawiać się grupy żołnierzy bez emblematów narodowych na mundurach, przez co nie można było ich przypisać do żadnego z państw. Potocznie zaczęto określać je mianem tzw. zielonych ludzików, co wiązało się z kolorem ich umundurowania. Żołnierze oficjalnie zaprzeczali jakimkolwiek powiązaniom z Rosją, określając się mianem „Oddziałów Samoobrony Krymu” – lokalnych cywilów opowiadających się za przyłączeniem Krymu do Rosji. Stopniowo zaczęli oni zajmować bazy ukraińskiej armii, jednak w wyniku ewakuacji z Krymu wojska ukraińskiego nie doszło do bezpośrednich starć zbrojnych. Z biegiem czasu okazało się, że byli to żołnierze Federacji Rosyjskiej, a brak oznaczeń wiązał się z zastosowanym podstępem, który miał na celu ukrycie przed społecznością międzynarodową rosyjskiego zaangażowania i uniknięcie potencjalnej odpowiedzialności w początkowej fazie konfliktu [Ochman i Wojas 2018, 288-90]. Opisany wyżej sposób zajęcia Krymu przez Federację Rosyjską stanowczo odbiegał od tradycyjnych działań konwencjonalnych. Stanowił połączenie działań militarnych, politycznych i informacyjnych, co zaczęto określać mianem wojny hybrydowej, będącej całkowicie nowym sposobem prowadzenia działań wojennych [Kaszuba i Minkina 2016, 99]. Jednocześnie rozpoczął się proces formowania lokalnych władz w postaci Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu, która 11 marca 2014 r., wraz z Radą Miejską Sewastopola, podjęła decyzję o przyjęciu deklaracji niepodległości półwyspu, powołując się m.in. na treść wyroku Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 22 lipca 2010 r.², gdzie wskazano, że deklaracja niepodległości Kosowa, mająca formę jednostronną, nie stanowiła pogwałcenia prawa międzynarodowego. Kolejnym krokiem na drodze zbliżenia Krymu do Rosji było referendum dotyczące potencjalnego przyłączenia się do Federacji Rosyjskiej, które odbyło się 16 marca 2014 r. Zgodnie z podanymi przez prorosyjskie władze wynikami aż 96,5% głosujących odpowiedziało się za zjednoczeniem z Rosją, przeciwko temu zagłosowało 3,41%, a frekwencja wyniosła 84,9%. Wyników nie uznało większość państw, a także organizacje międzynarodowych na świecie, w tym Unia Europejska czy Rada Europy [Gołda-Sobczak 2016, 194-95]. Według niezależnych organizacji, będących na miejscu dziennikarzy oraz reporterów rzeczywista liczba

² Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo. Advisory opinion of 22 July 2010, ICJ Reports, The Hague 2010.

osób, opowiadających się za przyłączeniem Krymu do Rosji, oscylowała w granicach 15%, a sama frekwencja nie przekroczyła 30%. Warto podkreślić, że przytoczone dane podawane były również przez takie agencje prasowe jak Reuters, PAP, AFP, Forbes, czy ukraińskie media i były one ze sobą zbieżne [Semmler 2018, 204]. Pomimo tego, dzień po przeprowadzonym referendum – 17 marca 2014 r. – lokalne władze ogłosiły niepodległość Republiki Krymu i jednocześnie złożyły wniosek do Federacji Rosyjskiej o włączenie w jej granice. Został on rozpatrzony w trybie natychmiastowym, czego efektem było podpisanie przez Władimira Putina dekretu uznającego Krym za niepodległe państwo. Następnie, 18 marca 2014 r., podpisano dwustronną umowę o włączeniu półwyspu do Federacji Rosyjskiej. Została ona ratyfikowana 21 marca 2014 r., wchodząc w życie tego samego dnia. Od tego momentu – z punktu widzenia Kremla – Krymski Okręg Federalny stał się integralną częścią Rosji [Korniejenko 2014, 41]. Dnia 11 kwietnia 2014 r. Rada Państwowa Republiki Krymu podjęła decyzję o przyjęciu nowej konstytucji, która potwierdziła jej status, jako części Federacji Rosyjskiej [Jackiewicz i Olechno 2019, 131]. O ile sytuacja z punktu widzenia Rosji wydawała się klarowna, doktryna prawa międzynarodowego wykazywała całkiem inne stanowisko.

W pierwszej kolejności należy podkreślić, że powyższa secesja Krymu, a następnie szybka aneksja przez Federację Rosyjską była w głównej mierze wynikiem użycia przez Rosjan siły, a samo referendum nie spełniało jakichkolwiek demokratycznych standardów. Przejrzystości nie sprzyjał też fakt, że czynną pomoc w jego organizacji i przeprowadzeniu miało wojsko rosyjskie. Jak zauważa E. Dynia: „Przyłączenie to należy więc kwalifikować jako aneksję, czyli nielegalne nabycie terytorium innego państwa przy użyciu siły i/lub groźby użycia siły. Dokonując przyłączenia terytorium Krymu, Federacja Rosyjska naruszyła szereg norm, w tym zasad prawa międzynarodowego – zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne innego państwa, zakaz groźby i użycia siły zbrojnej oraz zakaz naruszania integralności terytorialnej innego państwa” [Dynia 2017, 262]. Są to normy będące podstawą porządku międzynarodowego, mające charakter bezwzględnie wiążący, zawarte m.in. w *Karcie Narodów Zjednoczonych*³ i będące zarazem elementem

³ *Karta Narodów Zjednoczonych* z dnia 26 czerwca 1945 r., w: *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, red. A. Przyborowska-Klimczak, Lubelskie Wydawnictwo

zwyczajowego prawa międzynarodowego. Powyższy stan faktyczny pozwala zakwalifikować działania Rosji jako akt bezpośredniej agresji, czyli bezprawne użycie siły zbrojnej wobec państwa trzeciego w myśl rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ⁴ Federacja Rosyjska zgodnie z punktem g art. 3 aneksu do ww. Rezolucji odpowiada również za tzw. agresję pośrednią, stanowiącą działania podejmowane przez tzw. „oddziały samoobrony Krymu”. Stanowisko to potwierdziła również rezolucja Parlamentu Europejskiego nr 2014/2627 z 13 marca 2014 r.⁵ W chwili obecnej doktryna prawa międzynarodowego prezentuje stanowisko, że Krym stanowi terytorium okupowane, znajdujące się pod władaniem armii nieprzyjacielskiej. Traktowane jest ono jako stan przejściowy, który nie zmienia tytułu prawnego tego terytorium i zakazuje jego zmiany dla okupanta, którym jest Federacja Rosyjska.

Rosyjska aneksja nie została także uznana przez społeczność międzynarodową. Oficjalne stanowiska Parlamentu Europejskiego, ministrów spraw zagranicznych Unii Europejskiej, Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy, czy prezydenta USA określały działania Federacji Rosyjskiej na Krymie mianem agresji. Grupa G7 oraz szefowie państw Unii Europejskiej określili utworzenie Krymskiego Okręgu Federalnego mianem aneksji, która z założenia nie jest zgodna z prawem międzynarodowym. Rosjanie odnieśli również wizerunkową porażkę na płaszczyźnie ONZ. O ile udało im się zawetować projekt rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ (gdzie Federacja Rosyjska posiada prawo weta), to już na taki ruch nie mogli sobie pozwolić w trakcie głosowania nad rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 27 marca 2014 r.⁶, w której zaapelowano o nieuznawanie faktu przyłączenia Republiki Krymu do Rosji. Za przyjęciem jej tekstu zagłosowało 100 państw, 11 było przeciw, a 58 wstrzymało się od głosu. Powyższe

Prawnicze, Lublin 2003, s. 5-32 [dalej: KNZ].

⁴ Rezolucja ZO ONZ nr 3314 (XXIX) z 14 grudnia 1974 r., w: *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego publicznego. Część II*, red. P. Łaski, I. Gawłowicz, E. Cała, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001, s. 254-58 [dalej: rezolucja 3314].

⁵ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 marca 2014 r. w sprawie rosyjskiej napaści na Ukrainę (2014/2627(RSP)).

⁶ Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 (A/RES/68/262) – Territorial integrity of Ukraine.

reakcje były potwierdzeniem międzynarodowej praktyki nieuznawania sytuacji, które są konsekwencją sprzecznego z prawem użycia siły zbrojnej. Warto w tym kontekście podkreślić, że jej użycie przez Federację Rosyjską w odniesieniu do aneksji Krymu nie znajdowało również usprawiedliwienia we wcześniejszych przypadkach dotyczących innych państw i stanowiło jawne pogwałcenie norm *ius cogens* [Kranz 2014, 31-35]. Co więcej, działania Rosji rodzą podstawy do poniesienia odpowiedzialności międzynarodowej państwa, ale również i jednostek odpowiedzialnych za podjęcie wyżej opisanych decyzji i choć jest to trudne do wyegzekwowania, nie jest to niemożliwe [Kamiński 2015, 136]. Znamienny jest fakt, że działania Federacji Rosyjskiej nie znalazły aprobaty wśród większości przedstawicieli społeczności międzynarodowej, wręcz przeciwnie, nie zostały zaakceptowane, a wiele państw – w tym również organizacje międzynarodowych – nałożyło na Rosję sankcje [Czapliński 2017, 42].

Jednocześnie w kwietniu 2014 r., zaraz po aneksji Krymu przez Rosję, rozpoczęła się kolejna odsłona ukraińsko-rosyjskiego konfliktu. Tym razem dotyczyła ona wschodniej części Ukrainy, ze szczególnym uwzględnieniem obwodu donieckiego i ługańskiego. Część tamtejszego społeczeństwa, przy wsparciu rosyjskiej armii i służb, podjęła próbę oderwania się od Ukrainy, mającą charakter działań zbrojnych. Nawet oceniając ten fakt z perspektywy czasu trudno jednoznacznie stwierdzić na ile miał on spontaniczny charakter, a na ile był realizacją skrupulatnego planu Kremla [Pacek 2018, 40]. Efektem tego było ogłoszenie powstania dwóch samozwańczych republik – Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) i Ługańskiej Republiki Ludowej (ŁRL) i zajęcie większości powierzchni obydwu obwodów. Ukraińskie służby wskazują, że w zdobywaniu terenów czynne wsparcie dostarczali rosyjscy żołnierze Specnazu. Dnia 11 maja 2014 r. na zajętych terytoriach przeprowadzono niepodległościowe referendum [Klimecki 2021, 104-107]. Według danych przekazanych przez organizatorów za niepodległością opowiedziało się 89,07% głosujących w DRL i 96% w ŁRL. Następnie 24 maja 2014 r. przedstawiciele dwóch samozwańczych republik podpisali wspólny dokument o zjednoczeniu republik i powstaniu konfederacji pod nazwą „Noworosja” [Grzywaczewski 2015, 90-91]. Równolegle, od 14 kwietnia 2014 r. władze Ukrainy rozpoczęły militarną operację, mającą na celu przywrócenie kontroli nad samozwańczymi republikami, a wojna

z prorosyjskimi siłami z większym lub mniejszym natężeniem trwała przez lata [Pieniążek 2017, 291].

2. Rosyjska inwazja w Ukrainie w 2022 r.

Dnia 24 lutego 2022 r. konflikt ukraińsko-rosyjski odżył z niespotykaną dotąd skalą. O godz. 4.50 pierwsze pociski zaczęły spadać na Kijów. Napięcie dotyczące rosyjskiego ataku utrzymywało się już od kilku dni [Rogacin 2022, 281]. Dnia 21 lutego 2022 r. Władimir Putin podjął decyzję o uznaniu niepodległości separatystycznych republik na wschodzie Ukrainy, o czym poinformował w swoim telewizyjnym orędziu, w którym jednocześnie kwestionował państwowość Ukrainy [Urban i McLeod 2022, 142]. Atak na Ukrainę nastąpił z kierunku północnego (z wykorzystaniem terytorium Białorusi) i uderzeniem w kierunku Kijowa; od południa – z terytorium Krymu przez Chersoń i Mikołajów, a także ze wschodu – od strony dwóch samowznaczych republik [Sobczyk-Pająk i Nęcek 2022, 9]. Nazwana przez Rosjan „specjalna operacja wojskowa” była kontynuacją planu rozpoczętego w 2014 r., mającego na celu podporządkowanie sobie Ukrainy i aneksję jej poszczególnych terytoriów. Pełnoskalowa ofensywa była nie tylko rażącym pogwałceniem zakazu użycia siły zbrojnej w stosunkach międzynarodowych, prawa konfliktów zbrojnych, ale również naruszała podstawy europejskiego bezpieczeństwa, wypracowanego po II wojnie światowej. W rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 02.03.2022 r.⁷ 141 państw uznało rosyjską „specjalną operację wojskową” za agresję będącą przejawem pogwałcenia prawa międzynarodowego [Kranz 2022, 3-7]. Pasma początkowych rosyjskich sukcesów zostało przerwane szesnastego dnia operacji, kiedy to wojska rosyjskie musiały przejść do obrony, a cała inwazja stanęła w miejscu. Nieudane próby zdobycia Kijowa zmusiły Rosjan do wycofania się z kierunku północnego, a walki w kolejnych miesiącach dotyczyły już jedynie kierunku południowego i wschodniego. Plan przejścia władzy w Kijowie w ciągu 48-72 godzin zakończył się fiaskiem.

Rosyjska agresja spotkała się także z szybką reakcją społeczności międzynarodowej, a jej skala miała znacznie większy wymiar niż w 2014 r.

⁷ Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022 – ES-11/1 – Aggression against Ukraine.

Dnia 24 lutego 2022 r. Komitet Ministrów Rady Europy uznał zbrojny atak na Ukrainę za pogwałcenie prawa międzynarodowego, dzień później zawieszając Federację Rosyjską w prawach członka Rady Europy. Z racji poważnego naruszenia art. 3 *Statutu Rady Europy*⁸, 16 marca 2022 r. Rosja została wykluczona z tej organizacji międzynarodowej [Wyrozumka 2022, 30-31].

Rosyjska inwazja na Ukrainę była według prawa międzynarodowego nie tylko naruszeniem jego naczelných zasad znajdujących się m.in. w KNZ, ale przede wszystkim naruszeniem obowiązującego do tej pory porządku prawnego, który regulował stosunki w społeczności międzynarodowej. Federacja Rosyjska naruszyła zarówno zakaz groźby i użycia siły zbrojnej, zawarty w art. 2 ust. 4 KNZ, jak i podstawową zasadę pokojowego rozwiązywania sporów międzynarodowych z art. 2 ust. 3 KNZ. Stanowiła również agresję w rozumieniu rezolucji 3314, gdyż zgodnie z art. 1 aneksu do rezolucji 3314 agresję stanowi „użycie siły zbrojnej przez państwo przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej innego państwa, albo w inny sposób niezgodny z KNZ”. Reakcja Rosji nie mieści się w żadnym z wyjątków od zasady użycia siły zbrojnej, nie była ona prowadzona w oparciu o upoważnienie wyrażone przez Radę Bezpieczeństwa ONZ na podstawie rozdziału VII KNZ, Federacja Rosyjska nie działała również w ramach samoobrony określonej w art. 51 KNZ. Jej działania nie opierały się na zasadzie konieczności i proporcjonalności. Działania Kremla spełniają wszelkie przesłanki napaści zbrojnej w rozumieniu art. 51 KNZ.

3. Aneksja ukraińskich okupowanych terytoriów

Informacje o planowanej aneksji Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) i Ługańskiej Republiki Ludowej (ŁRL) przez Federację Rosyjską rozbudzały społeczność międzynarodową od początku inwazji w Ukrainie. Z czasem pojawiły się również informacje, że aneksja mogłaby dotyczyć dodatkowo obwodów chersońskiego i zaporoskiego, które nie były okupowane przed

⁸ *Statut Rady Europy* z dnia 5 maja 1949 r., w: *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego publicznego. Część I*, red. P. Łaski, I. Gawłowicz, E. Cała, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001, s. 205-20.

24 lutego 2022 r. W dniach 23-27 września 2022 r. w czterech wymienionych obwodach Ukrainy miały miejsce referenda, nazywane również potocznie „pseudo referendumi”, w których mieszkańcy tych regionów mieli opowiedzieć się za ewentualnym przyłączeniem do Rosji (według wyników opublikowanych przez prorosyjskie władze w zależności od obwodu opowiedziało się za tym od 87,05 do 99,23% głosujących). Warto podkreślić, że nie miały one żadnej podstawy prawnej i zgodnie z prawem międzynarodowym były nielegalne – podobnie, jak referendum na Krymie w 2014 r., a ich celem było podważenie suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy.

Dnia 30 września 2022 r. plany te zostały zrealizowane, a Władimir Putin podpisał dwustronne porozumienia o przyłączeniu samozwańczych republik i dwóch ukraińskich obwodów, o łącznej powierzchni ok. 110 tys. km²; stanowiących 18,2% terytorium Ukrainy, do Rosji. Prezydent Federacji Rosyjskiej podkreślił, że akt ten ma charakter nieodwracalny i wezwał władze Ukrainy do natychmiastowego przerwania działań zbrojnych i wycofania swoich wojsk. Dodał również, że Rosja będzie chronić anektowane terytoria wszelkimi możliwymi sposobami. Warto podkreślić, że w momencie aneksji Rosja nie sprawowała pełnej kontroli nad całością samozwańczych republik i obwodów, co więcej, w tamtym czasie siły ukraińskie sukcesywnie wyzwały ww. tereny, a więc doszło do bezprecedensowej sytuacji aneksji niekontrolowanych przez własne siły zbrojne terytoriów. Władze Ukrainy uznały aneksję za działania bezprawne. W podobnym tonie wypowiadali się przywódcy wielu państw zachodnich, w tym Polski, a także takie organizacje międzynarodowe, jak Sojusz Północnoatlantycki czy Unia Europejska. Na aneksję zareagowała również Organizacja Narodów Zjednoczonych. O ile 30 września 2022 r. Rosji udało się zablokować w Radzie Bezpieczeństwa ONZ rezolucję potępiającą i odrzucającą aneksję (od głosu wstrzymały się Chiny, Indie, Brazylia i Gabon), to z takiego prawa nie mogła skorzystać już na płaszczyźnie Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Dnia 12 października 2022 r. na mocy rezolucji ZO A/RES-11/5⁹ 143 kraje potępiły rosyjską aneksję ukraińskich terytoriów; 5 państw było przeciw – oprócz Rosji były to Syria, Korea Północna, Białoruś i Nikaragua. Od głosu

⁹ Resolution adopted by the General Assembly on 14 November 2022 – ES-11/5 – Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine.

wstrzymało się 35 krajów. Tekst rezolucji wprost wskazywał na nielegalność rosyjskiej aneksji, a także na fakt, że nie stanowi ona podstaw do jakiegokolwiek zmiany statusu tych terenów.

Oceniając powyższą aneksję z perspektywy prawa międzynarodowego należy stwierdzić, że stanowi ona rażące i oczywiste naruszenie suwerenności, integralności terytorialnej i niezależności politycznej Ukrainy. Jest też jawnym naruszeniem zakazu ingerencji w wewnętrzne sprawy innego państwa, wynikającego z KNZ, ale również z *Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*¹⁰. Stanowi naruszenie *Deklaracji zasad prawa międzynarodowego*¹¹ i licznych rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Aneksja czterech ukraińskich obwodów, analogicznie jak aneksja Krymu z 2014 r., stanowiła także naruszenie szeregu zasad prawa międzynarodowego, w tym zakazu naruszania integralności terytorialnej państw, zakazu groźby i użycia siły zbrojnej. Federacja Rosyjska, najpierw dokonując interwencji zbrojnej na Ukrainę, a następnie czynnie angażując się w przeprowadzenie referendum, bezpośrednio interweniowała w sprawy wewnętrzne innego państwa, zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 2625 (XXV) z 25 października 1970 r.¹² Użycie siły zbrojnej było aktem bezpośredniej agresji w oparciu o art. 1 aneksu do rezolucji 3314. Warto podkreślić, że ww. akt uznaje okupację wojskową i aneksją, będącą skutkiem ataku zbrojnego za osobny akt agresji (art. 3 pkt. A). W tym przypadku naruszono również art. 2 ust. 4 KNZ, czego przejawem było ww. naruszenie integralności terytorialnej Ukrainy.

¹⁰ *Akt końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z dnia 12 sierpnia 1975 r.*, w: *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego publicznego. Część I*, red. P. Łaski, I. Gawłowicz, E. Cała, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001, s. 241-53.

¹¹ *Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotycząca przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych z dnia 24 października 1970 r.*, w: *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego. Wydanie IV uzupełnione*, red. K. Kocot, K. Wolfke, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 524-33.

¹² Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations – A_RES_2625(XXV).

Wszystkie wymienione okoliczności wskazują na dość duże podobieństwo do rosyjskiej aneksji Krymu z 2014 r. Podobnie jak wtedy, tak i tu sam fakt aneksji jest niezgodny z prawem międzynarodowym ze względu na użycie siły zbrojnej, które miało jednak dużo większą skalę w 2022 r. Wielokrotnie wymieniana KNZ za jeden z głównych zapisów uznaje zakaz użycia siły zbrojnej, w tym agresji, który jest dopuszczalny jedynie w dwóch przypadkach: samoobrony, a także na podstawie zgody wyrażonej przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, w której zasiada Rosja. W żadnym z nich nie mieszczą się obecne działania Federacji Rosyjskiej, które mają na celu przyłączenie części ukraińskiego terytorium do jej granic.

Podsumowanie

Działania Federacji Rosyjskiej, które społeczność międzynarodowa obserwuje od 2014 r., uwidaczniają problem łamania podstawowych zasad prawa międzynarodowego przez to państwo. Brak zdecydowanej reakcji w 2014 r. utwierdziło Kreml w przekonaniu, że nawet w XXI w. można pozwolić sobie na działania sprzeczne z KNZ i innymi aktami, które za cel postawiły utrzymanie międzynarodowego bezpieczeństwa.

Aneksja Donieckiej Republiki Ludowej (DRL), Ługańskiej Republiki Ludowej (ŁRL), obwodu chersońskiego i zaporoskiego z 2022 r., stanowiąca łącznie blisko 1/5 powierzchni Ukrainy, nie znajduje żadnego usprawiedliwienia w dotychczasowych przypadkach użycia siły zbrojnej, które byłyby zgodne z zapisami prawa międzynarodowego. Dokonując jej, Rosja naruszyła zakaz ingerencji w wewnętrzne sprawy innego państw, zakaz naruszania integralności terytorialnej państw, zakaz groźby i użycia siły zbrojnej, a także suwerenność i niezależność Ukrainy. Federacja Rosyjska stawiała i nadal stawia oficjalne żądania dotyczące kształtu i ustroju tego państwa, negując jednocześnie jego prawo do istnienia jako niezależnego podmiotu w prawie międzynarodowym.

Warto podkreślić, że w przypadku aneksji obwodu chersońskiego i zaporoskiego doszło do kuriozalnej z punktu widzenia prawa międzynarodowego sytuacji. Federacja Rosyjska anektowała terytoria, które nie ogłosiły swojej niepodległości, co nie mieści się w żadnych kanonach prawa do samostanowienia. Przykład Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej również do nich nie należy. Wiarygodność referendum,

na które powołuje się Kreml, jest praktycznie zerowa. Trudno uznać za transparentne głosowanie, które jest przeprowadzane tylko i wyłącznie przez jedną z zainteresowanych stron, bez udziału niezależnych międzynarodowych obserwatorów, przy znacznym wsparciu i zaangażowaniu rosyjskiej armii. Odpowiedzią na to jest reakcja społeczności międzynarodowej, która w znacznej mierze opowiedziała się negatywnie w kwestii rosyjskich działań, czego przykładem była rezolucja ZO A/RES-11/5, na mocy której 143 państwa potępiły rosyjską aneksję. Na ten moment tylko jedno państwo przychylnie wypowiedziało się w kwestii rosyjskiego referendum. Była to Korea Północna, której Ministerstwo Spraw Zagranicznych oficjalnie poinformowało, że „popiera zapowiedzianą przez Rosję aneksję terytoriów obwodów zaporoskiego, chersońskiego, ługańskiego i donieckiego na Ukrainie, uznając je za zgodną z Kartą ONZ”¹³.

Jedną z podstawowych zasad prawa międzynarodowego głosi, że *prawo nie może zrodzić się z bezprawia*. Zadaniem społeczności międzynarodowej jest konsekwentne nieuznawanie rosyjskiej aneksji, a także potępienie na wszelki możliwy sposób łamania przez ten kraj norm *ius cogens*. Jednym z przejawów stanowiska zachodu powinny być dalsze dotkliwe sankcje, wprowadzane przez poszczególne państwa i organizacje międzynarodowe oraz „przekonywanie nieprzekonanych”, a jak pokazały głosowania w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ, potencjał w tym zakresie jest dość duży. Kwestionowanie międzynarodowego porządku i ciche przyzwolenie na tego typu działania może w konsekwencji okazać się bardzo niebezpiecznym zjawiskiem, które – jak pokazuje historia – nigdy nie kończyło się dobrze i doprowadzało do jeszcze większych napięć międzynarodowych.

PIŚMIENNICTWO

- Chojnacki, Jacek. 2016. „Zestrzelenie samolotu Malaysia Airlines (lot MH17): odpowiedzialność materialna i karna w świetle prawa międzynarodowego.” *Sprawy Międzynarodowe* 1:62-73.
- Czapliński, Władysław, Sławomir Dębski, Rafał Tarnogórski, i in. 2017. *The case of Crimea's Annexation under international law*. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

¹³ <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-pierwszy-kraj-uznal-pseudoreferenda-w-ukrainie-skrytykowal-p,nId,6326293> [dostęp: 26.10.2022].

- Dynia, Elżbieta. 2017. *Uznanie państwa w prawie międzynarodowym. Zarys problematyki*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Gołda-Sobczak, Maria. 2016. *Krym jako przedmiot sporu ukraińsko-rosyjskiego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum.
- Grzywaczewski, Tomasz. 2015. „Ludowe Republiki Donbasu – granice prawa do samostanowienia a fenomen quasi-państw.” *Studia Prawnicze KUL* 2:77-106.
- Jackiewicz, Andrzej, i Artur Olechno. 2019. „Prawnoustrojowy status Krymu 1917-2017.” W *Problem państw nieuznawanych we współczesnym świecie*, red. Victoria Serzhanova, Jan Wilk, i Krystian Nowak, 121-34. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Kamiński, Ireneusz. 2015. „Gdzie i jak mogą się skarżyć uczestnicy konfliktu na Ukrainie?” *Studia Prawnicze KUL* 2:107-39.
- Kaszuba, Malina, i Mirosław Minkina. 2016. *Imperialna gra Rosji*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM.
- Klimecki, Michał. 2021. *Krym, Donieck, Ługańsk 2014-2015*. Warszawa: Bellona.
- Korniejenko, Agnieszka. 2014. *Pełzająca wojna*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Kranz, Jerzy. 2014. „Kilka uwag na tle aneksji Krymu przez Rosję.” *Państwo i Prawo* 8:23-40.
- Kranz, Jerzy. 2022. „Rosyjska wojna o „pokój”, czyli Ukraina między polityką, a prawem.” *Państwo i Prawo* 9:3-25.
- Menon, Prathyush. 1994. „The Acquisition of Territory in International Law: A Traditional Perspective.” *The Korean Journal of International and Comparative Law* 125:125-39.
- Ochman, Paweł, i Jakub Wojas. 2018. „Prawne aspekty konfliktu zbrojnego na Ukrainie jako przykład wojny hybrydowej.” *Sprawy Międzynarodowe* 1:283-302. <https://doi.org/10.35757/SM.2018.71.1.20>
- Pacek, Bogusław. 2018. *Wojna hybrydowa na Ukrainie*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm.
- Pieniążek, Paweł. 2017. *Wojna, która nas zmieniła*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Rogacin, Wojciech. 2022. *Zelenski. Biografia*. Warszawa: Wydawnictwo Wielka Litera.
- Semmler, Paweł. 2018. *Krym. Znikający Półwysep*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Sobczyk-Pająk, Joanna, i Robert Nęcek. 2022. *O wojnie w Ukrainie i bezpieczeństwie Polski. Generał Waldemar Skrzypczak w rozmowie z Joanną Sobczyk-Pająk i ks. Robertem Nęckiem*. Kraków: Wydawnictwo Arsarti.

- Totleben, Bartosz. 2017. „Ekonomiczne uwarunkowania upadłości państwa.” *Studia Oeconomica Posnaniensia* 5:59-73. <http://dx.doi.org/10.18559/SOEP.2017.5.4>
- Urban, Andrew, i Chris McLeod. 2022. *Wołodymyr Zełenski. Zdumiewający bohater Ukrainy, który oparł się Putinowi i zjednoczył świat*. Ożarów Mazowiecki: Wydawnictwo Arti.
- Wyrozumska, Anna. 2022. „Specjalna operacja wojskowa Federacji Rosyjskiej w Ukrainie w sądach międzynarodowych.” *Państwo i Prawo* 9:30-55.